

להתודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

קידושין דף סט

בענין יכולים ממזרים ליטהר

בקידושין דף ס"ט. במשנה, רבי טרפון אומר יכולין ממזרין ליטהר. כיצד, ממזר שנשא שפחה, הולד עבר. שיחררו, נמצא הבן בן חורין. רבי אליעזר אומר, הרי זה עבד ממזר. ובגמרא, איבעיא להו, רבי טרפון לכתחילה קאמר, או דיעבד קאמר וכו'. תא שמע דאושפזיכניה דרבי שמלאי ממזר הוה, ואמר ליה אי אקדמתך טהרתינהו לבנך. אי אמרת בשלמא לכתחילה שפיר, אלא אי אמרת דיעבד מאי ניהו, דמנסיב ליה עצה, ואמר ליה זיל גנוב, ואיזדבן בעבד עברי. ובשני דר' שמלאי עבד עברי מי הוה, והאמר מר אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, אלא לאו שמע מינה רבי טרפון לכתחילה קאמר, שמע מינה. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' טרפון. רבי אליעזר אומר הרי זה עבד ממזר: אמר ר' אלעזר, מאי טעמיה דרבי אליעזר, דאמר קרא, לו הלך אחר פסולו. ורבנן, ההוא בישראל שנשא ממזרת. סלקא דעתך אמינא, למשפחותם לבית אבותם כתיב, אתא לו אפקיה. ורבי אליעזר לאו אף על גב דכתב למשפחותם לבית אבותם אתא לו אפקיה, הכא נמי אף על גב דכתיב האשה וילדיה תהיה לארזניה, אתא לו, אפקיה. ורבנן, כל ולד במעי שפחה כנענית כולד במעי בהמה דמי.

- א -

ביאור פלוגתת רבי טרפון ורבי אליעזר

זה, הוא הדין דממזרת רשאי לישא עבד.

לרבי אליעזר שהולד הוא עבד וגם ממזר היינו שיש בו צד ישראל וצד עבדות / אם קידש אשה מקודשת / האיך יתכן שישראל יהא קנוי לעבד כנעני / אע"ג שאין ממזרות בעכו"ם, יש ממזרות בשפחה
- אבני מילואים, אמרי משה -

הטעם שממזר מותר לישא שפחה לכתחילה / איסור שפחה הוא רק מדרבנן / איסור שפחה נאמר בלשון 'לא יהיה קדש' / ממזרת אם מותרת בעבד
- רמב"ם, רמב"ן בשם ר"ת, בית שמואל -

א. כאמור בגמ' לרבי טרפון רשאי ממזר לישא לכתחילה שפחה, ובהו יטהרו בניו כשהאדון ישחרר אותם. אבל לרבי אליעזר אין זה מועיל, כי עדיין יהא הולד עבד וממזר. להלכה כתב הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות איסורי ביאה הלכה ג' ד' כרבי טרפון, וכן כתב בשו"ע אהע"ז סי' ד' סעיף כ'.

ובטעם הדבר שרשאי ישראל ממזר לישא שפחה לכתחילה ישנן שני דרכים בראשונים.

הרמב"ם שם הלכה ד' כתב דהתירו לממזר לישא שפחה כדי לטהר את בניו, שהרי הוא משחרר אותם ונמצאו בני חורין, ולא גזרו על השפחה לממזר מפני תקנת הבנים. והיינו דהרמב"ם הולך בזה לשיטתו שכתב בפרק י"ב שם הלכה י"א דהאיסור על ישראל לישא שפחה כנענית הוא רק מדברי סופרים, ולכן כדי לטהר את בניו לא גזרו חכמים את האיסור, ולכן רשאי לישא שפחה.

ב. והנה כפי האמור, טעמו של רבי אליעזר שסובר דממזר שנשא שפחה הולד עבד וגם ממזר, זה משום דמקרא ד'לו' (דכתיב 'גם דור עשירי לא יבא לו') למדין שהולכין אחרי פסולו, דכשם שלמדין מקרא זה לגבי ישראל שנשא ממזרת שהולד ממזר, דאע"ג שלעולם הולכין אחרי האב, מכל מקום למדין מקרא ד'לו' דהולכין אחרי פסולו, הכי נמי אע"ג שולד שפחה כמותה, למדין מקרא ד'לו' דהולכין אחר פסולו. ורבי טרפון סובר דממזר שנשא שפחה אין ללמוד מקרא ד'לו' דהולכין אחר פסולו, דמאחר דולד במעי שפחה כנענית כולד במעי בהמה דמי, אינו מתייחס כלל אחרי האב לפסולו בממזרות.

והנה לפי רבי אליעזר שהולד הוא עבד וגם ממזר, מצינו כמה דרכים בגדר הדבר.

באבני מילואים סי' ד' סק"ב העלה דזה ודאי שפסול ממזרות אינו נוהג אלא בישראל, כמו שכתבו התוס' ביבמות דף כ"ג. (ד"ה קסבר), והוא הדין שאין פסול ממזרות נוהגת כלל בצד עבדות ושפחות, וא"כ מה שסובר רבי אליעזר שהולד הוא עבד ממזר, היינו שיש עליו דין עבד מצד אמו שהיא שפחה, ויש עליו דין ישראל מצד אביו שהוא ישראל, ומצד ישראל יש עליו דין ממזר, והיינו שיש על הולד הן דין עבד והן דין ישראל, והלך אחר הפסול.

ולפי זה כתב דלרבי אליעזר שסובר שהולד הוא ממזר, אם קידש אשה, קידושו תופסין בו, דכיון דלמדין מקרא ד'לו' שהולכין אחר הפסול, ונמשך אחר אביו מישראל, ממילא יש לו דין ישראל גם לקידושי אשה. וכתב עוד, דאפשר שיש עליו דין חצי עבד מצד אמו וחצי בן חורין מצד אביו ישראל, וחצי עבד וחצי בן חורין קידושו קידושין.

אמנם בחי' הרמב"ן כתב בשם ר"ת דהטעם שממזר מותר בשפחה כנענית אע"ג שממזר אסור בכנענית, ועוד, שאפילו עבד משוחרר אסור בשפחה כנענית, הטעם בזה הוא משום דהלאו האמור בשפחה כנענית אמור בלשון 'לא יהיה קדש' ואם כן ממזר שהוא כבר קדש ועומד כיון שתחילת יצירתו בעבירה אינו בכלל לאו זה. אבל עבד משוחרר אסור בשפחה כנענית, כי אין יצירתו בעבירה. והיינו דלדעת ר"ת איסור שפחה הוא מן התורה, ועם כל זה רשאי ממזר לישא שפחה, כי אצלו אין נוהג כלל לאו זה.

וכתב בבית שמואל סי' ד' סק"ב דיהא נפקותא בין טעמו של הרמב"ם ובין טעמו של ר"ת דלדעת הרמב"ם שאיסורו מדרבנן והם אמרו דיש להתיר לממזר לישא שפחה כדי לטהר בניו, נמצא שממזרת אסורה לישא עבד, שהרי אינה מטהרת בזה את בניה, שהרי הולד יהא ממזרת כמו האם. אבל לדעת ר"ת דההיתר בזה הוא דכיון שממזר כבר קדש ועומד אינו מוזהר בלאו

ולפי זה כתב דרבי אליעזר שחולק על רבי טרפון וסובר דממזר שנושא שפחה לא נטהר הבהן מפסול ממזרות, אמור דוקא בנשא שפחה, כי בהיותו עבד הרי הוא עבד וגם ממזר, אבל ממזר שנשא נכרית מודה רבי אליעזר שאין הולד ממזר, דכיון דהולד הוא כמותה הרי הוא עכו"ם, ובעכו"ם הרי לא שייך ממזרות. ודוקא בממזר שנשא שפחה סובר רבי אליעזר דאפשר שיהא עבד וגם ממזר, לכן הולכין אחר הפסול והוא עבד וממזר, אבל בממזר שנשא נכרית, שאי אפשר שיהא עכו"ם וגם ממזר, בזה מודה רבי אליעזר שהולד כמותה, וממילא לא נתפס בו פסול ממזר.

אמנם באמרי משה סי' כ"ז ס"ק ט"ז י"ז חולק על דבריו, וכתב דלא יתכן לומר שהוא ישראל והוא עבד, כי אם הוא ישראל לא שייך עבדות בישראל. וראה השלמות והוספות א

ולכן העלה דאפילו לרבי אליעזר הוא כולו עבד, ואם קידש אשה אין קידושין תופסים בו, כי אין בו צד ישראל, כי ולד שפחה כמותה, אלא דרבי אליעזר סובר דאע"ג שהוא כולו עבד, הרי הוא גם ממזר, כי בעבד שייך ממזרות, כי התוס' (ה"ל) שכתבו דאין ממזרות בעכו"ם לא כתבו כן אלא לגבי עכו"ם, אבל עבד הרי הוא ישראל לכל דבר, ושפיר שייך בו ממזרות.

- ב -

האיך הוציעו עצה לגנוב כדי להמכר

אומרים לו לאדם עמוד וחטא בשביל שתזכה, אלא הכוונה הוא שימכור את עצמו, כי אפילו להסוברים דהמוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, היינו שאין רבו יכול למסור לו שפחה בעל כרחו, אבל אם הוא רוצה הוא מותר בשפחה, ונקט 'זיל גנוב, כיון דדין מסירת שפחה כנענית נאמר מפורש בנמכר בגניבתו.

אמנם בתוספות ר"ד כתב דמה שהשיאו עצה לגנוב, אין איסור בדבר, כיון שבדעתו לשלם, ומתכוין להכשיר זרעו, ע"כ. וראה עוד השלמות והוספות א

הכוונה הוא שיהא מוכר את עצמו שלא על ידי בית דין / גניבה כשבדעתו לשלם

- רש"י, ריטב"א, תוספות ר"ד -

ג. במה שאמרו בגמ' דמנסיב ליה עצה ואמר ליה זיל גנוב ואיזדבן בעבד עברי, מקשה רש"י (ד"ה מאי) דבגמ' היה יכול להקשות על זה דהאיך הותר להמציא לו עצה לעבור על איסור גניבה, וליישב דא"נ דלא היה לו לומר שיגנוב וימכר על ידי בית דין, אלא שימכור את עצמו לעבד עברי, וכרבי אליעזר שאומר לעיל (דף י"ד): דגם המוכר עצמו רבו מוסר לו שפחה כנענית, ע"כ. ונאמרו עוד כמה דרכים בישוב קושיית רש"י.

בחיזושי הריטב"א כתב דמה שאמר לו 'זיל גנוב' לאו דוקא הוא, כי אין

השלמות והוספות

דהאיסור הוא רק מפני שעצם הפעולה יש בה ריח גניבה, ונאסר כדי שלא ירגיל עצמו בכך, אמנם כשכוונתו לענין אחר לגמרי כדי לטהר זרעו, אין בו איסור כלל.

אם מועיל אודיתא שיהא נמכר לעבד ויהא רשאי בשפחה כנענית

- מנחת חינוך, שיעורי רבי שמואל -

א. במנחת חינוך מצוה מ"ב (אות ו') מעיר דרבי שמלאי היה יכול להשיא עצה לאושפזיכניה שיהא נמכר על פי בית דין גם בלי לעבור על איסור גניבה. והוא על פי מה שהעלה שם דמי שמודה על עצמו שגנוב והוא חייב לשלם על גניבתו, מאחר שהודאת בעל דין כמאה עדים דמי, אם אין לו לשלם מוכרים אותו לעבד עברי, ושוב הוא מותר בשפחה כנענית, דכיון דבשעת הודאה עדיין אין הדבר נוגע כלפי איסור אלא כלפי ממון, ועל חיוב ממון הרי הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, ממילא שוב מועיל הודאתו גם על היתר שפחה כנענית.

ולא עוד, אלא אם אפילו אם הוא בעצמו יודע שלא גנב, הרי הכלל הוא דאודיתא קונה, כדאי' בב"ב דף קמ"ז. דמי שמודה על דבר שלו שהוא של חבירו, קנאו חבירו מדין אודיתא, אע"ג שיודע האמת שהוא שלו, ובקצות החשן סי' קצ"ד סק"ד העלה דקנין אודיתא מועיל גם לדבר איסור כגון למכירת חמץ שאם הוא מודה על חמצו שהוא של העכו"ם, נקנה בזה החמץ להעכו"ם ואינו עובר על בל יראה, וא"כ הכי נמי מועיל קנין אודיתא להתירו בשפחה כנענית. וכתב דאפילו לדעת הטור"י ביר"ד סי' קס"ט סק"ד שסובר דלא מהני אודיתא בשקר לענין איסורי תורה, עם כל זה מודה בזה דמועיל אודיתא אפילו להתירו בשפחה כנענית, כיון שעיקר ההודאה הוא על הגניבה שהיא רק חיוב ממון, ונמצא שעל ידי הודאתו הוא כבר מחוייב ממון, וגזרה התורה שאם אין לו לשלם ימכרוהו הבית דין, וכיון שנמכר על פי דין על ידי בית דין, הרי הוא מותר בשפחה כנענית.

וכתב שם, דלכאורה היה רבי שמלאי יכול להציע עצה לאושפזיכניה שיודה שגנב, ואז היה נמכר לעבד עברי על ידי בית דין מדין אודיתא, ובזה היה מותר בשפחה כנענית, והיו בניו נטהרים. וכתב דלכן לא הציע רבי שמלאי הצעה זו, כי אם לפי האמת לא גנב מבעל הבית כלום, לא היה רוצה בעל הבית שימכר לו אפילו על ידי הודאתו.

אמנם בשיעורי רבי שמואל לעיל דף י"ח. (אות רפ"ד) חולק על דברי המנ"ח במה שהעלה דעל ידי הודאתו הוא נמכר בגניבתו ואפילו כשהוא בעצמו יודע שלא גנב מועיל מדין אודיתא, וכתב דזה דבר תמוה, כי מה שאודיתא מועלת להקנות ממון הוא בגדר קנין מחודש שחל עכשיו על ידי אודיתא, דאע"פ שאמר שאומר אינו אמת, מכל מקום קונה עכשיו בקנין אודיתא, ואם כן האיך נאמר שיהא נמכר לעבד מדין אודיתא, הרי מה שאמרה תורה 'ונמכר בגניבתו' הוא במי שגנב ואין לו לשלם, אבל על מה שהקנה עכשיו בקנין אודיתא שהוא חייב לו ממון במה שאומר שגנב ואין לו לשלם, אין על זה תורת מכירת עבד עברי.

גריעותא של עבד הוא רק מצד קנינו לאדונו / יתכן שיהא ישראל קנוי לעבד כשנולד עבד

- חוסן יוסף -

א. אמנם בספר חוסן יוסף לרבי יוסף ענגיל זצ"ל (אות ל"ו) מבאר מה שלרבי אליעזר הולד עבד וגם ממזר, כי באמת כל עבד כנעני מאחר שטבל לעבדותו הרי הוא ישראל גמור, ומה שהוא פטור ממצות עשה שהזמן גרמא אינו מצד גרעון ביהדותו, אלא דהקנין לאדונו פוטרו ממצות אלו, כי גם נשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא מפני שהן משועבדות לבעליהן. ומה שעבד מותר בשפחה כנענית אינו מצד גרעון ביהדותו, שהרי גם עבד עברי מותר בשפחה כנענית, כי הקנין לאדונו מתירו בשפחה כנענית, וכל שכן עבד כנעני שהוא קנוי לאדונו יותר מעבד עברי. ומה שעבד כנעני שמקדש בת חורין אינה מקודשת, אינו משום שאינו ישראל גמור, אלא דכיון שהוא קנוי לאדונו, אין לו יד לקנות שום דבר, וממילא אין לו יד לקנות אשה, כי האשה צריכה שתהא קנויה לבעלה עצמו, ועבד כנעני הוא קנוי לאדונו, והאשה אינה יכולה להקנות עצמה אלו.

ולכן יתכן שבממזר הבא על השפחה יהא הולד עבד וגם ממזר, והיינו דיש לו גם מהות אביו שהוא ישראל, ומצד זה יש עליו דין ממזר כמו אביו, ועם כל זה הרי הוא עבד, כי מקרא 'האשה וילדיה יהיו לאדוניה' למדין דכל שיצא ממעני השפחה הרי הוא קנוי לאדונו, כמו פרי של אילן שקנוי לבעל האילן, וזה אמור אפילו כשאביו הוא ישראל, כי מה שמצינו בכל מקום שישראל אינו נמכר לעולם, היינו דוקא בישראל שהיה תחילה לעצמו, אינו יכול למכור עצמו לעולם, כי יחזור בשש וביובל, אבל במי שנולד קנוי לאדונו, אין סתירה בין מה שיש עליו שם ישראל ובין מה שהוא קנוי לאדונו, כי כל עבד כנעני נחשב לישראל גמור, ועם כל זה הוא קנוי לאדונו, ולכן גם ולד זה הגם שהוא ישראל יהא קנוי לאדונו, ולא יועיל בו חזרה כיון שנולד קנוי לאדונו, ולכן סובר רבי אליעזר דהולד עבד וממזר.

ונמצא לדבריו שהגם שיש לו גם מהות אביו שהוא ישראל, מכל מקום אינו יכול לקדש אשה כשאר ישראל, כי מניעת תפיסת קידושין בעבד ושפחה הוא מצד הקנין לאדון, ובעבד שהוא ממזר נהי שהוא ישראל, מכל מקום מצד הקנין לאדונו הוא עבד, וזהו המעכב תפיסת קידושין.

ב. אולי כוונתו, דהנה הרמב"ם בפרק א' מהלכות גניבה הלכה ב' כתב דאסור לגנוב דרך שחוק או לגנוב על מנת להחזיר או לגנוב על מנת לשלם, הכל אסור, שלא ירגיל עצמו בכך, ע"כ. ומשמע מדבריו שאיסור גניבה על מנת לשלם אינו כשאר גניבה, שהאיסור הוא על שמחטר ממון מחבירו, דכיון שדעתו לשלם אינו מחסרה. אלא שאסרתו תורה כדי שלא ירגיל עצמו בכך, וזה איסור כלפי שמיא שלא לעשות פעולה שיש בה ריח גניבה. ועל זה כתב בתורי"ד דאין איסור בדבר, כיון שבדעתו לשלם ומתכוין להכשיר זרעו, והיינו דכיון שדעתו לשלם, נמצא